

BESLUT

2023-09-25

Dnr SU FV-2686-23

Anders Nilsson
Handläggare
Samhällsvetenskapliga fakultetskansliet

Socialdepartementet
Regeringskansliet

Remiss: Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2023:20)

Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid Stockholms universitet har fått möjlighet att yttra sig över promemorian Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem (Ds 2023:20).

Synpunkter har lämnats av Institutionen för socialt arbete vilka utgör Samhällsvetenskapliga fakultetsnämndens svar, se bilaga.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av dekanus Yvonne Svanström. Föredragande har varit handläggare Anders Nilsson.

Yttrande: Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem. Ds 2023:20.

Stockholms universitet har inbjudits att lämna synpunkter på rubricerad promemoria.

Institutionen för socialt arbete stödjer inte promemorians förslag om utökade befogenheter vid Statens institutionsstyrelses (SiS) LVM-hem och särskilda ungdomshem.

Stockholm, 2023-09-22

Följande avsnitt innehåller synpunkter som berör LVM-vården

För att ge ett sammanhang åt kommentarerna nedan lyfter vi här först fram det vi uppfattar som förslagets viktigaste principiella resonemang som berör LVM-vården:

”Två av de särskilda befogenheterna som Statens institutionsstyrelse (SiS) har i dag är att begränsa användningen av elektroniska kommunikationstjänster och möjligheten att ta emot besök för barn, unga och vuxna som är placerade på SiS särskilda ungdomshem och LVM-hem. (...) Det finns även andra risker förenade med att använda elektroniska kommunikationstjänster och att ta emot besök, t.ex. risk för att narkotika, mobiltelefoner eller farliga föremål förs in till ungdomshemmet eller LVM-hemmet. Användning av elektroniska kommunikationstjänster och besök kan också underlätta för den unge, den dömda eller den intagne att kontakta personer utanför hemmet för att planera en avvikning eller fritagning. Utgångspunkten är att det inte ska vara mer inskränkningar i rättigheterna än vad som är nödvändigt. (...) SiS arbetar i dag med att dela upp myndighetens särskilda ungdomshem och LVM-hem i olika säkerhetsklasser. I promemorian föreslås att den som är placerad på ett särskilt ungdomshem eller LVM-hem inte får placeras så att han eller hon underkastas mer ingripande övervakning eller kontroll än vad som är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas.”

Kommentarer till förslag om ändring av lydelsen av LVM:

- På Institutionen för socialt arbete ser vi stora principiella fördelar med en reformering av nuvarande tvångslagstiftning för personer med substansbruksproblem (LVM).

- Som i tidigare yttrande över SOU 2021:93 och SOU 2023:5 är vi dock fortsatt kritiska mot åtgärder som går emot vuxna människors vilja.
- Promemorian tycks förutsätta att tvångslagstiftningen räddar liv, motiverar till fortsatt frivillig vård och främjar långsiktig rehabilitering, och att vissa integritetskränkande åtgärder därmed är "nödvändiga" för att inte "äventyra vården, ordningen eller säkerheten" vid LVM-hemmet, eller om det kan vara till skada för den intagne eller till skada för någon annan. Forskning visar att vårdtvång sällan är effektivt när det gäller vuxna med substansbruksproblem och vi är därför emot såväl inofficiellt som lagstadgat användande av tvångsåtgärder.
- Promemorians fokus på "ökad tydlighet och rättssäkerhet samt underlätta utvecklingen av effektiva arbetssätt och metoder" är vällovt, men bedöms inte kunna uppnås genom ett lagstiftningsmässigt förtydligande av vilka regler som gäller för särskilda befogenheter.
- Promemorian föreslår följande: "Den som vårdas enligt denna lag får inte placeras så att han eller hon underkastas mer ingripande övervakning och kontroll än vad som är nödvändigt för att ordningen eller säkerheten ska kunna upprätthållas" (föreslagen lydelse i LVM § 25). Vi förutser stora problem med godtycklighet och lokala variationer när denna paragraf ska artikuleras praktiskt.
- Vi betonar att de särskilda befogenheter som promemorian föreslår och diskuterar förutsätter en maktobalans mellan vårdgivare och vårdtagare.
- Vi anser inte att de föreslagna inskränkningarna av grundläggande rättigheter (yttrandefrihet, informationsfrihet och andra grundläggande rättigheter) är proportionerliga i relation till de problem substansbrukare kan ha i livet.
- Promemorians förslag är därför inte heller förenligt med den kunskap som idag finns om lyckade rehabiliteringsprocesser.

Yttrandet författat av professor Mats Ekendahl och professor Patrik Karlsson, båda vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet

Följande avsnitt innehåller synpunkter som berör barn- och ungdomsvården på särskilda ungdomshem

Sammanfattning

Institutionen för socialt arbete stödjer **inte** promemorians förslag om utökade befogenheter vid Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem. Det är förvisso angeläget att ungdomar under en institutionsvistelse förhindras att planera och medverka i brottslig aktivitet, men promemorians förslag brister i att beakta konsekvenser som utökade befogenheter leder till för vården och behandlingen.

Invändningar

Övergripande vill vi betona att den sociala barn- och ungdomsvården i huvudsak ska präglas av vård och behandling. Den absoluta majoriteten av unga som vårdas vid statens särskilda ungdomshem verkställer inte straffrättsliga påföljder enligt Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU), utan vistas på ett särskilt ungdomshem enligt 3 § Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), det vill säga av vårdskäl. Av tidigare studier vet vi att barn och ungdomar som placeras vid SiS har svåra barndomsförhållanden bakom sig (Andersson Vogel, 2012). Många har upplevt trauman och det finns en hög förekomst av neuropsykiatriska diagnoser och psykisk ohälsa (Jansson & Björck, 2012). Samtidigt ger promemorian uttryck för ett ensidigt fokus på samhällsskydd och en analys saknas helt när det gäller vilka konsekvenser förslagen riskerar att få för vården och behandlingen för SiS:s huvudsakliga barn- och ungdomsgrupp.

Förslagen går vidare i flera avseende på tvärs med forskning om framgångsrik institutionsvård. Några exempel:

- Studier visar att ett viktigt element för att institutionsvård ska kunna återanpassa barn till samhället är att de ges möjlighet att upprätthålla kontakter med omvärlden (familj, vänner) (Whittaker m fl, 2023; Anglin, 2004). Promemorians förslag försvårar för barn att stå i förbindelse med omvärlden (digitalt och fysiskt), vilket kommer att inverka menligt på behandlingen, särskilt för dem som placeras på säkerhetsklass 1 och 2. Här vill vi poängtera att möjligheten för SiS att begränsa negativa kontakter för individuella barn redan finns i LVU-lagstiftningen.
- Utifrån forskning ser vi betänkligheter med att införa ytterligare generella begränsningar av elektronisk kommunikation. För att institutionsvård ska hålla god kvalitet behöver barn och ungdomar lära sig förmågor som är användbara utanför institutionsmiljön. Av tidigare studier vet vi att barn och ungdomar placerade i

institutionsvård har sämre möjligheter än barn i majoritetsbefolkningen och barn i andra placeringsformer att använda exempelvis internet (Sallnäs m fl, 2010). Lagförslagen skulle öka gapet ytterligare, särskilt för de som placeras på säkerhetsklass 1 eller 2. Snarare än att införa fler generella restriktioner behöver personal utarbeta strategier för att säkerställa att barn och unga använder elektronisk utrustning på ett konstruktivt sätt, vilket pekar i riktningen mot att utveckla den dynamiska säkerheten (som bland annat betonar personalens roll) (jfr. van Gink et al., 2018b). Kopplat till detta saknas resonemang gällande personalens roll i sammanhanget. Vi vet via barnrättsorganisationer (Barnrättsbyrån, 2022; 2023) att det förekommit att ungdomar fått tillgång till telefon/internet av personal i utbyte mot exempelvis sexuella tjänster.

- Förslagen innebär att tillvaron vid särskilda ungdomshem blir mer sluten och restriktiv. Här framgår av internationella studier att ju mer restriktiva institutionerna är, desto svårare blir det att bedriva ett effektivt och relationsbaserat behandlingsarbete (Leipoldt et al. 2019). Det är väl känt att våld och konflikter förekommer inom dagens institutionsvård, både mellan personal och ungdom och mellan ungdom och ungdom (Andersson, 2021). En mer restriktiv och sluten vård kommer sannolikt att innebära ökade konfliktnivåer och våld mellan personal och ungdomar (jfr. van Gink et al., 2018a; Alink et al., 2014; Euser et al., 2014). Som en konsekvens kommer relationsskapandet mellan personal och ungdom försvåras, samtidigt som vi vet att relationen mellan personal och ungdom är en nyckelfaktor för ett gott behandlingsutfall (Harder et al., 2017).
- Forskning om institutionsvård där barn och ungdomar har involverats visar att sådant som är viktigt för dem under institutionsvistelsen är rättvis och respektfull behandling, att bli sedd som en person, att vårdtiden innehåller meningsfull behandling (Enell m.fl 2023). Relationer har avgörande betydelse för de ungas vuxenblivande. Personer som är viktiga i deras liv behöver involveras mer, inte mindre, under placeringstiden, inte minst för att de ska ha ett stödjande nätverk på längre sikt (Enell och Wilenska 2022). Hjälpt att upprätthålla kontakten med sin familj var också något som lyftes fram som betydelsefullt av de personer som berättade om övergrepp och misshandel under sin tid i samhällsvård i den statliga utredningen *Vanvård i social barnavård* (SOU 2011:61).

Vi vill understryka att det naturligtvis är viktigt att kunna skydda placerade barn och ungdomar från kriminella kontakter, men föreslagna åtgärder träffar alltför brett i förhållande

till gruppen ungdomar som är placerade på SiS. Det finns därtill en rad andra problem med dagens institutionsvård, som promemorian inte diskuterar och som har betydelse för vårdens kvalitet. Här vill vi särskilt lyfta de låga kompetenskrav för personal som finns inom svensk institutionsvård, i relation till motsvarande verksamheter i andra länder (Pålsson m fl, 2023). En välutbildad och erfaren personalstyrka pekas i internationell forskning ut som en nyckelfaktor för god institutionsvård (Whittaker m fl, 2023). Vidare finns i Sverige en avsaknad av satsningar på högkvalitativ behandling, trots att placerade barn och unga har komplexa behov.

Yttrandet har författats av docent David Pålsson, docent Ann-Sofie Bergman och fil dr Peter Andersson, samtliga vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

Referenser

- Alink, L. R. A., Euser, S., Bakermans-Kranenburg, M. J., & van IJzendoorn, M. H. (2014). A Challenging Job: Physical and Sexual Violence Towards Group 104 Workers in Youth Residential Care. *Child & Youth Care Forum*, 43(2), 243–250
- Andersson, P. (2021). *Hot, våld och emotionellt arbete på de särskilda ungdomshemmen: Personalens berättelser* (Doctoral dissertation, Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet).
- Andersson Vogel, M. (2012). *Särskilda ungdomshem och vårdkedjor om ungdomar, kön, klass och etnicitet*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Anglin, J. (2004). Creating “Well-Functioning” Residential Care and Defining Its Place in a System of Care. *Child and Youth Care Forum*, 33(3), 175–192.
- Barnrättsbyrån. (2021). ”... och jag kunde inte andas” – en granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen. <https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2021/10/SiS-rapport-uppslag-1.pdf>
- Barnrättsbyrån., & World Childhood Foundation (2023). Vem ska tro på mig?- En granskning av sexuella övergrepp på de statliga ungdomshemmen. Barnrättsbyrån & World Childhood Foundation. https://barnrattsbyran.se/app/uploads/2023/03/SiS_rapport_digital_pdf_uppslag.pdf
- Enell, S., & Wilińska, M. (2022). “My Whole Family Is Not Really My Family”—Secure Care Shadows on Family and Family Practices Among Young Adults and Their Family Members. *Journal of Family Issues*, 43(8), 2210–2233. <https://doi.org/10.1177/0192513X211030026>
- Enell, S., Mattsson, T. & Sallnäs, M. (2023). Rättigheter som ”token”, egenansvar och egenvärde: Barn och ungas förståelse av rättigheter i låst institutionsvård. *Nordisk socialrättslig tidskrift*:35-36, s. 7-38
- Euser, S., Alink, L. R. A., Thamer, A., van IJzendoorn, M. H., & BakermansKranenburg, M. J. (2014). Out of home placement to promote safety? The prevalence of physical abuse in residential and foster care. *Children and Youth Services Review*, 37, 64–70.

Harder, A. T., Knorth, E. J., & Kalverboer, M. E. (2017). The inside out? Views of young people, parents, and professionals regarding successful secure residential care. *Child and adolescent social work journal*, 34(5), 431-441.

Jansson, L., & Björck, C. (2012). Traumatisering bland ungdomar med antisocial problematik. Resultat från en litteraturoversikt. *Institutionsvård i fokus*, rapportnummer 11. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.

Leipoldt, J. D., et al. (2019). Determinants and outcomes of social climate in therapeutic residential youth care. *Children and Youth Services Review*, 99, 429-440.

Pålsson, D., Andersson, P., Shanks, E., & Wiklund, S. (2023). A professional field? Educational attainments, gender and age among staff in Swedish residential care. *Residential Treatment for Children & Youth*, 1-20.

Sallnäs, M., Wiklund, S., & Lagerlöf, H. (2010). Social barnavård ur ett välfärdsperspektiv. Ekonomiska och materiella resurser, psykisk hälsa och tillgång till socialt stöd för ungdomar i familjehem och vid institutioner. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 17(1).

van Gink, K., Vermeiren, R., Goddard, N., van Domburgh, L., van der Stegen, B., Twisk, J., Popma, A., & Jansen, L. (2018a). The influence of Non-violent Resistance on work climate, living group climate and aggression in child and adolescent residential care. *Children and Youth Services Review*, 94, 456-465.

van Gink, Visser, K., Popma, A., Vermeiren, R. R., van Domburgh, L., van der Stegen, B., & Jansen, L. M. (2018b). Implementing non-violent resistance, a method to cope with aggression in child and adolescent residential care: Exploration of 140 staff members experiences. *Archives of psychiatric nursing*, 32(3), 353-359.

Whittaker, J. K., Holmes, L., del Valle, J. C. F., & James, S. (Eds.). (2023). *Revitalizing Residential Care for Children and Youth: Cross-national Trends and Challenges*.

Juridiska fakultetskansliet

Socialdepartementet

Remiss av Ds 2023:20 Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet har anmodats yttra sig över av Ds 2023:20 Utökade befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.

Fakultetsnämnden avstår från att yttra sig över remissen.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av dekanus, professor Jessika van der Sluijs. Föredragande har varit Sandra Persson. Yttrandet har expedierats av Juridiska fakultetskansliet.

Jessika van der Sluijs

Sandra Persson